

Ministerul Educației
al Republicii Moldova

Politici și practici
în domeniul educației incluzive:
nivel internațional și național

Chișinău 2010

Publicația prezintă sinteza celor mai importante documente de politici internaționale și naționale în domeniul educației incluzive, precum și a unor practici de incluziune școlară, dezvoltate în țările din regiune și în Republica Moldova.

CUPRINS:

Politici, documente internaționale	4
Abordări ale organizațiilor internaționale	7
Practici internaționale	8
Politici, documente naționale	10
Practici naționale	14
Referințe bibliografice	16

Bulat Galina

Politici și practici în domeniul educației incluzive: nivel internațional și național / Galina Bulat;
Ministerul Educației al Republicii Moldova ; Asociația Obștească LUMOS Foundation Moldova. -
Ch.: "Casa Imago" SRL, 2011. - 20 p.

Bibliogr.: p.16 - 150 ex.

ISBN 978-9975-4136-4-0

376

B 91

Educația incluzivă este o abordare și un proces continuu de dezvoltare a politicilor și practicilor educaționale, orientate spre asigurarea oportunităților și șanselor egale pentru persoanele excluse / marginalizate de a beneficia de drepturile fundamentale ale omului la dezvoltare și educație, în condițiile diversității umane.

Educația incluzivă prevede schimbarea și adaptarea continuă a sistemului educațional pentru a răspunde diversității persoanelor și nevoilor ce decurg din aceasta, pentru a oferi educație de calitate tuturor, în contexte integrate și medii de învățare comună.

Abrevieri și sigle:

CES	– Cerințe Educaționale Speciale
EI	– Educație Incluzivă
HIV/SIDA	– Human Immunodeficiency Virus / Sindromul Imuno-Deficienței Achiziționate
ISCED	– International Standard Classification of Education / Clasificarea Internațională Standard a Educației
PEI	– Plan Educațional Individualizat
OECD	– Organisation for Economic Co-operation and Development / Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică
ONU	– Organizația Națiunilor Unite
UNITED NATIONS	– Națiunile Unite
UNESCO	– United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization / Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură
UNICEF	– United Nations Children's Fund / Fondul pentru Copii al Națiunilor Unite
WORLD BANK	– Banca Mondială

Introducere

Misiunea de bază a Organizației Lumos este eradicarea practicii de plasare și creștere a copiilor în instituții rezidențiale mari.

Rezultatele cercetărilor de șaiszeci de ani demonstrează daunele cauzate de instituționalizare asupra sănătății, dezvoltării, bunăstării și oportunităților viitoare ale copiilor. Unul dintre motivele de bază pentru instituționalizarea copiilor din Europa Centrală și de Est este dorința de a le oferi educație specială. O mare parte a copiilor instituționalizați din această regiune au anumite dizabilități și necesită asistență suplimentară pentru a putea fi instruiți. Pornind de la faptul că școlile generale nu dispun de infrastructura și resursele necesare pentru a răspunde necesităților speciale ale copiilor cu dizabilități, ei sunt educați, preponderent, în școli rezidențiale.

Rezultatele cercetărilor asupra impactului instituționalizării demonstrează că instituțiile rezidențiale rareori își ating scopul. Educația formală reprezintă doar o parte a dezvoltării copilului. Imposibilitatea dezvoltării și menținerii unui atașament sănătos, într-un mediu familial normal și afectuos, influențează negativ dezvoltarea cognitivă a copilului și îi limitează șansele de a avea rezultate bune la învățatură în sistemul de educație formală.

Țările care au reușit să realizeze procesul de dezinstituționalizare, să dezvolte învățământul incluziv și să creeze servicii comunitare pentru copiii vulnerabili prezintă un șir de caracteristici comune importante:

- S-a renunțat la termenul "needucabil". Toți copiii pot fi educați în sistemul de educație formală, inclusiv cei cu cele mai severe dizabilități intelectuale. Sistemul a fost ajustat, astfel încât pentru copiii cu dizabilități se stabilesc alte obiective de învățare decât pentru colegii lor, însă performanțele de realizare a acestor obiective educaționale sunt evaluate în mod egal.
- Majoritatea copiilor cu dizabilități, inclusiv cei cu cele mai severe dizabilități, locuiesc acasă, în familiile lor sau în familii foster și frecventează o școală generală. De exemplu, într-un district din Regatul Unit locuiesc 2400 copii cu dizabilități, dintre care doar 17 copii sunt instituționalizați într-o anumită formă de îngrijire rezidențială, ceilalți frecventează școli generale.

- Se oferă o gamă flexibilă de opțiuni de educație. Majoritatea copiilor cu dizabilități învață în clase obișnuite, împreună cu semenii lor, însă beneficiază de asistență suplimentară atât pe durata lecțiilor, cât și în afara orelor de curs. Unii copii sunt educați în clase speciale, deschise în școlile generale, pentru a putea participa cu colegii lor la activitățile de joc, sportive și extracuriculare. Un număr mic de copii, cu necesități mai complexe, sunt educați în școli speciale, însă acestea sunt școli de zi, fără componenta rezidențială.

- Majoritatea adulților cu dizabilități, inclusiv cei cu dizabilități intelectuale severe, pot duce o viață independentă sau semiindependentă în comunitate. Cea mai mare parte a lor sunt angajați în câmpul muncii și contribuie la dezvoltarea economică. Foarte puțini au nevoie de îngrijire rezidențială permanentă. Această situație este rezultatul direct al educației incluzive, ajustate la necesitățile individuale ale copiilor cu dizabilități.

Guvernul Republicii Moldova și-a asumat angajamentul de a reforma sistemul rezidențial de îngrijire a copiilor și de a promova educația incluzivă. Acesta este un proces complex, care necesită timp, eforturi, experiență și dedicare din partea tuturor specialiștilor care lucrează cu copiii și familiile vulnerabile.

Scopul acestei publicații este să ofere o scurtă prezentare a legislației internaționale și naționale, care definesc și reglementează educația incluzivă. De asemenea, sunt prezentate exemple de bune practici în domeniul educației incluzive, atât din Moldova, cât și din alte țări din regiune. Sperăm ca aceste informații vor fi utile pentru specialiștii din diferite domenii, precum și pentru părinți, oferind argumente suplimentare în justificarea necesității și promovarea schimbărilor pozitive, dar problematice, pe care urmează să le traverseze sistemul educațional din Republica Moldova în următorii câțiva ani.

Georgette Mulheir, BA,
Director operațional,
LUMOS FOUNDATION

Politici, documente internaționale

Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948)

Orice persoana are dreptul la educație. Educația trebuie să fie gratuită, cel puțin în ceea ce privește învățământul elementar și general. Învățământul elementar este obligatoriu. Învățământul tehnic și profesional trebuie să fie accesibil tuturor, iar învățământul superior trebuie să fie, de asemenea, deschis tuturor, pe baza deplinei egalități, în funcție de merit. Statele trebuie să dezvolte sisteme de educație care să includă toți copiii, indiferent de capacitatea lor fizică, intelectuală sau financiară de participare.

■ Sursa web: <http://www.un.org/en/documents/udhr>

Convenția ONU privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului (1960)

Statele au angajamentul să furnizeze, să dezvolte și să aplice o politică națională menită să promoveze, prin metode adaptate circumstanțelor și obiceiurilor naționale, egalitatea de posibilități și de tratament în domeniul învățământului.

■ Sursa web: http://www.un.org/womenwatch/directory/convention_against_discrimination_in_education_10739.htm

Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale (1966)

Orice persoană are dreptul la educație. Educația trebuie să urmărească deplina dezvoltare a personalității umane și a simțului demnității sale și să consolideze respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale.

■ Sursa web: <http://www.un-documents.net/icescr.htm>

Convenția ONU cu privire la drepturile copilului (1989)

Toți copiii au dreptul la educație. Acest drept trebuie să fie asigurat progresiv și pe baza egalității de șanse, eliminând discriminarea în ceea ce privește dreptul lor la educație.

■ Sursa web: <http://www.un.org/rights/dpi1765e.htm>

Principiile ONU cu privire la prevenirea delincvenței juvenile (Principiile de la Riyadh, 1990)

Sistemele penale trebuie să fie reconstruite în spiritul valorilor justiției restitutive, al parteneriatului actorilor sociali implicați în dezvoltarea și resocializarea copilului care a comis infracțiuni. Atenție specială se acordă socializării copilului, rolului pe care îl au familia, educația, comunitatea și mijloacele de comunicare în masă în prevenirea delincvenței.

■ Sursa web: <http://www.un.org/Docs/asp/ws.asp?m=A/RES/45/112>

Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (2006)

Recunoaște dreptul la educație al persoanelor cu dizabilități și necesitatea asigurării unui sistem de învățământ incluziv, la toate nivelurile de instruire. Garantează persoanelor cu dizabilități accesul la studii superioare, instruire profesională, educație pentru adulți și instruire continuă, fără discriminare și în măsură egală cu alte persoane.

■ Sursa web: <http://www.un.org/disabilities/convention/questions.shtml>

Regulile-standard ale ONU privind egalitatea șanselor persoanelor cu handicap (1993)

Autoritățile din domeniul educației generale sunt responsabile pentru educarea persoanelor cu handicap în contexte integrate. Educația pentru persoanele cu handicap trebuie să fie parte integrantă a sistemului național de planificare a educației, a dezvoltării curriculare și a organizării școlare.

■ Sursa web: <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=26>

Declarația mondială privind educația pentru toți, Jomtien (1990)

Conferința Mondială de la Jomtien, Thailanda (1990) – Educația pentru toți – a introdus un nou concept: cel de "lifelong learning" (educație pe tot parcursul vieții) și, odată cu el, ideea că educația începe de la naștere. Astfel, conceptul de educație timpurie s-a lărgit, coborând sub vârsta de 3 ani, și a fost exprimat prin sintagma "dezvoltarea timpurie a copilului" - incluzând în sfera sa educația, protecția și sănătatea. Acest fapt a condus la un nou discurs în politicile privind copilul mic, printr-o abordare convergentă a domeniului social, educațional, sanitar (sănătate și nutriție).

Declarația de la Jomtien recomandă statelor lumii să-și construiască sistemele de educație naționale, pornind de la dreptul fiecărui copil la o educație completă primară și la o dezvoltare armonioasă; de la angajarea pentru o pedagogie centrată pe copil, în care diferențele individuale sunt considerate o provocare și nu un obstacol; de la ameliorarea calității educației și a formării cadrelor didactice; de la angajamentul pentru o abordare intersectorială și holistică a educației.

■ Sursa web: <http://unesdoc.unesco.org/images/0009/000975/097552e.pdf>

Declarația de la Salamanca (1994)

Fiecare copil are dreptul fundamental la educație și fiecărui copil trebuie să i se ofere șansa de a ajunge la un anumit nivel și a se putea menține la un nivel acceptabil de învățare. Sistemele educaționale ar trebui proiectate și programele educaționale implementate în așa mod încât să țină seama de marea diversitate a copiilor. Școlile trebuie să-i primească pe toți copiii, indiferent de condiția lor fizică, intelectuală, socială, afectivă, lingvistică sau de orice altă natură. Trebuie să fie incluși copiii cu dizabilități și copiii talentați, copiii străzii și copiii care muncesc, copiii proveniți din zone izolate, din populații nomade sau care aparțin minorităților lingvistice, etnice sau culturale și copiii care provin din alte zone sau grupuri dezavantajate sau marginalizate.

Principiul fundamental al școlii incluzive este că toți copiii trebuie să învețe împreună, oricând acest lucru este posibil, indiferent de dificultățile pe care aceștia le pot avea sau de diferențele care pot exista între ei. Școlile incluzive trebuie să recunoască și să răspundă necesităților diferite ale elevilor, ținând cont de existența atât a unor stiluri diferite de învățare, cât și a unor ritmuri diferite și asigurând o educație de calitate pentru toți, prin intermediul unor curriculum-uri adecvate, al unor măsuri organizaționale, strategii de predare, al unui anumit mod de utilizare a resurselor și parteneriatelor cu comunitățile din care fac parte. Trebuie să existe sprijin continuu și servicii corespunzătoare necesităților speciale.

■ Sursa web: http://www.unesco.de/fileadmin/medien/Dokumente/Bildung/Salamanca_Declaration.pdf

Declarația Summit-ului mondial asupra dezvoltării sociale (Copenhaga, 1995)

Statele și-au exprimat hotărârea de a urmări realizarea accesului universal și echitabil la o educație de calitate. Factorii de decizie trebuie să asigure șanse educaționale egale, la toate nivelurile, pentru copiii și tinerii cu dizabilități, în contexte integrate, luând complet în considerare diferențele și situațiile individuale.

Sursa web: <http://www.pdhre.org/conferences/copenhagen.html>

Forumul Mondial al Educației de la Dakar (2000)

Includerea copiilor cu cerințe speciale, a acelor din minoritățile etnice dezavantajate și din populații care migrează, din zone îndepărtate și izolate, din periferiile urbane și a altor copii excluși de la educație trebuie să fie parte a strategiilor necesare pentru atingerea educației primare universale până în anul 2015.

Necesitățile școlare ale persoanelor cu dizabilități cer o atenție specială. Trebuie întreprinse măsuri pentru asigurarea accesului la educație fiecărei categorii de persoane cu dizabilități, ca parte integrantă a sistemului de învățământ.

Sursa web: <http://www.unesco.org/en/efa/the-efa-movement/dakar-2000/>

Abordări ale organizațiilor internaționale

UNICEF

Promovează modelul școlii prietenoase copilului – un concept holistic (cu contribuție-cheie în asigurarea calității educației) care se referă la un mediu sigur, sănătos și protector de învățare. Școala prietenoasă copiilor este incluzivă, efectivă, sănătoasă și protectoare, încurajând participarea copiilor, familiilor și comunităților. Se bazează pe respectarea drepturilor copilului. Dă prioritate celor mai dezavantajați copii din țările cele mai sărace, inclusiv cele afectate de criză.

UNICEF colaborează cu diverși parteneri pentru dezvoltarea unor modele inovative de care pot beneficia politicile și strategiile naționale sau care pot fi preluate ca bune practici pentru sistemul educațional.

Școala prietenoasă copiilor:

- identifică copiii excluși și îi înrolează;
- recunoaște educația ca drept al fiecărui copil; contribuie la supravegherea (monitorizarea) drepturilor și bunăstării fiecărui copil din comunitate;
- nu exclude, nu discriminează și nu stereotipează în bază de diferențe;
- oferă educația obligatorie gratuită, accesibilă, în special pentru familiile și copiii în situații de risc;
- respectă diversitatea și asigură egalitatea în învățare pentru toți copiii;
- răspunde necesităților copiilor și diversității bazate pe gender, probleme sociale, etnice și pe nivel de abilitate.

UNESCO

Educația incluzivă se bazează pe dreptul tuturor elevilor la o educație de calitate care satisface necesitățile de bază de învățare și îmbogățește viața. Cu accent deosebit asupra grupurilor vulnerabile și marginalizate, urmărește să dezvolte întregul potențial al fiecărui individ.

Educația incluzivă este o abordare de dezvoltare care încearcă să rezolve nevoile de învățare ale tuturor copiilor, tinerilor și adulților cu un accent specific pe cei care sunt vulnerabili la marginalizare și excludere.

Educația cerințelor speciale vizează adaptarea, completarea și flexibilizarea educației pentru anumiți copii, în vederea egalizării șanselor de participare și integrare. Are un conținut larg, incluzând toate categoriile de elevi marginalizați sau vulnerabili (social, psihologic, pedagogic), nu doar cele cu dizabilități. Metodologic, solicită integrarea acestor categorii de elevi în structurile învățământului general.

BANCA MONDIALĂ

Principiul fundamental al școlii incluzive este că toți copiii trebuie să învețe împreună, ori de câte ori este posibil, indiferent de orice dificultăți sau diferențe pot avea. Școlile incluzive trebuie să recunoască și să răspundă necesităților diverse ale elevilor, și să asigure o educație de calitate pentru toți, prin programe de studiu adecvate, aranjamente organizaționale, strategii de predare, utilizarea resurselor și parteneriatelor cu comunitățile lor. În fiecare școală trebuie să existe servicii de sprijin potrivit necesităților speciale ale elevilor. Incluziunea nu ar trebui să fie privită ca ceva adăugat la o școală convențională. Acesta trebuie să fie privită ca parte intrinsecă a misiunii, filozofiei, valorilor, practicilor și activității școlii.

OECD

Țările-membre OECD au adoptat definiția promovată de ISCED-97 (Clasificarea Internațională Standard a Educației), care se referă la integrarea celor trei categorii de elevi excluși:

- **Categoria A:** elevii dizabilitățile cărora au cauze biologice clare;
- **Categoria B:** elevii care se confruntă cu dificultăți de învățare fără motive speciale;
- **Categoria C:** elevii care au dificultăți ce rezultă din dezavantaje.

Practici internaționale

Bosnia și Herțegovina

Copiii cu cerințe educaționale speciale (CES) sunt școlarizați în învățământul general – grupuri mici în clasele ordinare sau prin lucru individual cu un psihopedagog, în baza sugestiilor comisiilor „de categorizare”. Formarea claselor este dificilă din motivul că sunt câte 1-2 elevi cu CES. Mulți părinți sunt nevoiți să transporte copiii la distanțe de 15 km și, în așa caz, acceptă școala specială.

Formarea claselor incluzive în învățământul general este însoțită de dificultăți economice, fiindcă, de regulă, numărul copiilor cu dizabilități este insuficient pentru formarea claselor. E încă dominantă segregarea copiilor cu CES.

Montenegro

Este adoptată Legea privind învățământul pentru copiii cu dizabilități, 2004.

Subiecți implicați: cadre didactice, lucrători sociali, personal medical, organizații neguvernamentale. Sunt create Echipe mobile multidisciplinare. Părinții copiilor cu CES sunt implicați în activitățile copiilor. La nivel de comunitate – centre de zi (day-care centers). Procesul de dezinstituționalizare se realizează în baza Strategiei guvernamentale și a Planului de Acțiuni corespunzător.

Sunt dezvoltate alternative instituționalizării – centre de zi, case comunitare, îngrijire foster.

Kosovo

Este aprobată Strategia Educației Incluzive (2007-2017), bazată pe conceptul școlii prietenoase copiilor.

Activități promovate: Formarea personalului pentru identificare și referirea copiilor cu dizabilități; cooperarea intersectorială.

Macedonia

Strategia Națională pentru Educație (2005-2015) recunoaște necesitatea incluziunii elevilor/studentilor cu CES.

În proces:

- dezvoltarea standardelor școlii prietenoase copiilor, inclusiv a standardelor privind incluziunea copiilor, indiferent de capacitate și abilitate;
- crearea bazelor de date;
- testarea standardelor școlii prietenoase copiilor în școlile-pilot;
- elaborarea politicilor-suport pentru standardele școlii prietenoase copiilor.

Uzbekistan

Este aprobată Concepția educației incluzive. Tranziția la modelul de EI se realizează treptat, începând cu 1996, prin integrarea copiilor cu CES în școli generale.

La nivel central, a fost creat Centrul de resurse pentru educația incluzivă. Pilotarea în 12 școli din or. Taşkent a modelului EI a fost realizată în baza unui contract cu Banca Asiatică de Dezvoltare, care a acordat 1,5 mln. dolari.

Federația Rusă

1. Modelul claselor mixte:

În instituție (Școala nr.142, Moscova), toate clasele de la nivelul învățământului primar se consideră incluzive. Sunt încadrați 16 copii: cu sindrom Down, autism, probleme de auz, paralizie cerebrală infantilă, cu rețineri în dezvoltarea psihică. Condiția este ca acești copii să fie încadrați din clasa I. Școala funcționează cu program extins. Este adaptată infrastructura, sunt amenajate/dotate cabinet de educație fizică curativă, cameră pentru activități de dezvoltare senzorială.

2. Modelul învățământului integrat

(Școala nr.1961, Moscova). Din cca. 400 de elevi, 23 (cca.6%) sunt cu dizabilități medii și severe. Parțial sunt încadrați din cei ce învățau la domiciliu. Diagnoze: paralizie cerebrală infantilă, dizabilități de auz și de văz, copii cu autism, cu dificultăți de învățare.

3. Modelul clase reduce

(Școala nr.19, Uhta). Numărul de elevi în clasele incluzive se reduce cu 1/3. Clasele sunt create în special pentru încadrarea copiilor care studiază la domiciliu.

În toate cazurile, finanțarea nu e exclusiv cea bugetară, s-au aplicat și alte mecanisme:

- crearea așa-numitei platforme de experimentare;
- finanțarea în bază de programe (de ex., pentru invalizi);
- finanțarea unică, cu destinație.

Un alt mecanism frecvent aplicat – redistribuirea/redirecționarea surselor bugetare, inclusiv a celor afectate învățământului la domiciliu.

Armenia

În anul 2005 a fost aprobată Legea cu privire la instruirea persoanelor cu CES.

Inițial, în Erevan activau 7 școli incluzive. În prezent funcționează 11. În următorii 2-3 ani numărul acestora va crește până la 150.

Modelul educației incluzive presupune integrarea în aceleași instituții a copiilor care studiază în baza diferitor programe. Școala dezvoltă servicii educaționale distincte, în cadrul programului școlar general, pentru copiii cu CES.

Copiii cu dizabilități fizice se integrează în școlile generale și așa un tip de integrare nu cade sub incidența proiectelor de EI.

Părinții decid asupra tipului de instituție pentru care optează: specială sau generală.

Școala nr.27 din Erevan, școală – pilot, în care din totalul de 900 de elevi – cca.40 (4,5 %) sunt cu CES. În lipsa unor elaborări metodice la nivel central, instituția a dezvoltat propriile programe pentru instruirea individuală a copiilor cu CES. Ulterior, aceste programe au stat la baza elaborării programelor naționale.

În prezent, sunt elaborate două tipuri de programe: (1) pentru copii cu dizabilități profunde de învățare și (2) pentru copii cu dizabilități moderate.

Statutul de școală incluzivă permite a-i fi alocate surse financiare adiționale și, de asemenea, angajarea suplimentară a specialiștilor. Sunt încadrați și părinți (parapedagogi), acesta fiind unul din momentele-cheie în dezvoltarea modelului de incluziune în Școala nr.27 din Erevan.

Școala dispune de infrastructura adecvată: pante interioare și exterioare de acces, microbuz cu echipament special, mobilier special, computere etc.

Politici, documente naționale

În baza instrumentelor internaționale, în Republica Moldova a fost elaborat și adoptat cadrul normativ național care reglementează diferite aspecte specifice ale drepturilor civile, politice, sociale, economice și culturale ale copiilor, tinerilor și adulților. Legea fundamentală a țării, alte legi organice și hotărâri guvernamentale asigură dreptul la învățatură, în particular, realizarea dreptului constituțional la educație al persoanelor cu cerințe educaționale speciale și aflate în dificultate, susținută și de alte drepturi conexe, cum ar fi dreptul la asigurarea sănătății, integrării/reintegrării sociale, la protecție și asistență specializată etc.

Constituția Republicii Moldova

Prevede asigurarea dreptului la învățatură prin învățământ general obligatoriu, învățământ liceal, profesional, învățământ superior, precum și prin alte forme de instruire. Dreptul prioritar de a alege tipul și forma de instruire a copiilor revine părinților.

■ **Sursa web:** <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311496>

Legea învățământului

Reflectă principiile educaționale care stau la baza democratizării sistemului de învățământ, prevede formele de organizare instituțională a sistemului de educație națională, precum și abordarea subiecților educației în funcție de vârstă și capacități intelectuale și fizice etc. Asigură crearea și menținerea rețelei instituțiilor de învățământ special, parte integrantă a sistemului educațional național, care are ca scop educarea, instruirea, recuperarea și integrarea socială a preșcolarilor și elevilor cu deficiențe psihice, fizice, senzoriale, logopedice, socioafective și de comportament.

■ **Sursa web:** <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311684>

Legea privind drepturile copilului

Stipulează că toți copiii sunt egali în drepturi fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, sex, limbă, religie, convingeri, avere sau origine socială. Declară ocrotirea de către stat și societate a copilului și familiei și drept preocupare politică, socială și economică de prim ordin. Prevede asigurarea sănătății fizice și spirituale a copilului, acordarea unei griji deosebite și protecții sociale copiilor lipsiți temporar sau permanent de anturajul familiei sau care se află în alte condiții nefavorabile sau extreme. Statul garantează fiecărui copil dreptul la un nivel de viață adecvat dezvoltării sale fizice, intelectuale, spirituale și sociale. Statul întreprinde acțiuni în vederea acordării de ajutor părinților, precum și altor persoane responsabile de educația și dezvoltarea copiilor.

■ **Sursa web:** <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311654>

Legea ocrotirii sănătății

Prevede dreptul la asigurarea sănătății, fără deosebire de naționalitate, rasă, sex, apartenență socială și religie, stabilește serviciile de sănătate suplimentare acordate copilului în instituțiile de învățământ.

■ **Sursa web:** <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=312823>

Legea cu privire la profilaxia infecției HIV/SIDA

Prevede excluderea discriminării persoanelor afectate de infecția HIV/SIDA prin garantarea drepturilor omului și respectarea demnității umane, elaborarea și perfecționarea programelor cu privire la ocrotirea copiilor prin realizarea unui sistem de educație diferențiată, prin promovarea unui mod

de viață sănătos, inclusiv a măsurilor de prevenire a consumului de droguri, de profilaxie a infecției HIV/SIDA.

■ **Sursa web:** <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=323271>

Legea cu privire la tineret

Definește politica de stat în domeniul tineretului, reglementează crearea de condiții sociale, economice și organizatorice pentru dezvoltarea tineretului în interesul persoanei și al societății. În vederea protecției sociale a tineretului, statul creează o infrastructură socială pentru acordarea de ajutor psihologic, pedagogic, juridic și de altă natură. Statul asigură dreptul la studii gratuite în sistemul învățământului de stat, indiferent de starea socială și materială, în conformitate cu legislația în vigoare; asigură condiții pentru ocrotirea sănătății și dezvoltarea fizică.

■ **Sursa web:** <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311644>

Legea asistenței sociale

Prevede depășirea stării de dependență socială, înlăturarea stării de dificultate a persoanelor sau a familiilor, asigurarea integrării lor sociale, cu respectarea principiului autonomiei, reintegrarea socială a persoanei sau a familiei cu statut social lezat, orientată spre restabilirea și îmbunătățirea relațiilor acestora în societate.

■ **Sursa web:** <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=312847>

Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie

Stabilește bazele juridice și organizatorice ale activității de prevenire și de combatere a violenței în familie, autoritățile și instituțiile abilitate cu funcții

de prevenire și de combatere a violenței în familie, mecanismul de sesizare și soluționare a cazurilor de violență.

■ **Sursa web:** <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=327246>

Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane

Reglementează raporturile juridice privind: prevenirea și combaterea traficului de ființe umane; cadrul de asistență la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, la protecția și acordarea de ajutor victimelor acestui trafic.

■ **Sursa web:** <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=313051>

Codul familiei

Reglementează relațiile personale nepatrimoniale și patrimoniale născute din căsătorie, rudenie și adopție, condițiile, modalitatea, formele și efectele protecției juridice a copiilor orfani și a celor rămași fără ocrotire părintească sau aflați în alte situații vulnerabile, precum și alte relații sociale similare celor familiale; determină drepturile și obligațiile părinților privind educația și instruirea copiilor, exercitarea drepturilor părinților.

■ **Sursa web:** <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=286119>

Codul muncii

Stabilește limitele de vârstă cu referire la munca persoanelor cu vârsta de până la 18 ani, în vederea eliminării exploatarei prin muncă a copiilor.

■ **Sursa web:** <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=326757>

Codul contravențional

Reglementează relațiile privind răspunderea contravențională a minorilor, măsurile de constrângere, având caracter educativ.

Sursa web: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=330333>

Hotărârea Guvernului nr.812 din 02.07.2003 cu privire la aprobarea Standardelor minime de calitate pentru casele de copii de tip familial

Stabilește cadrul normativ de organizare a caselor de copii de tip familial și standardele minime de organizare a acestui tip de instituții.

Sursa web: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=304878>

Hotărârea Guvernului nr.410 din 04.12.2003 pentru aprobarea Strategiei Naționale „Educație pentru Toți”

Prevede promovarea politicilor de integrare a copiilor cu cerințe educaționale speciale în sistemul educațional comun, elaborarea suportului metodic adecvat, în special pentru instruirea copiilor în situații deosebit de dificile de dezvoltare și/sau sociale; integrarea socială a copiilor aflați în situații deosebit de dificile, crearea condițiilor adecvate pentru dezvoltarea lor psihosocială; susținerea materială a copiilor din familiile socialmente vulnerabile; integrarea copiilor cu cerințe educaționale speciale în instituțiile de învățământ general.

Sursa web: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=301786>

Hotărârea Guvernului nr.288 din 15.03.2005 cu privire la aprobarea Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului în Republica Moldova până în anul 2015 și a Primului Raport Național „Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului în Republica Moldova”

Stabilește sarcinile de realizare a Obiectivului 2 *Asigurarea accesului universal la învățământul gimnazial*: Asigurarea posibilităților pentru toți copiii de a frecventa gimnaziul. Majorarea cotei de înmatriculare în învățământul gimnazial de la 88% în 2002 până la 88,9% în 2006, până la 93,8% în 2010 și până la 100% în 2015.

Sursa web: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=300778>

Hotărârea Guvernului nr.784 din 09.07.2007 pentru aprobarea Strategiei naționale și a Planului de acțiuni privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului pe anii 2007-2012

Stabilește obiectivul de asigurare și respectare a dreptului copilului de a crește în mediul familial, precum și racordarea cadrului legal și instituțional de protecție a copilului și familiei la politicile internaționale; asigurarea accesului copilului și familiei la serviciile sociale de o bună calitate de tip familial și comunitar; consolidarea capacităților resurselor umane din sistem; dezvoltarea unui mecanism

financiar eficient și flexibil care să prevadă re-direcționarea resurselor financiare din sistemul rezidențial spre serviciile comunitare și de tip familial.

Sursa web: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=324556>

Hotărârea Guvernului nr.954 din 20.08.2007 cu privire la aprobarea Strategiei naționale privind acțiunile comunitare pentru susținerea copiilor aflați în dificultate pe anii 2007-2014

Prevede asigurarea oportunităților de integrare socială a copiilor aflați în dificultate prin acțiuni comunitare relevante. Obiective generale: incluziunea socială a 20% din numărul copiilor aflați în dificultate; dezvoltarea și promovarea unui sistem național de acțiuni comunitare.

Sursa web: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=325033>

Programul de activitate al Guvernului „Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare”, 2009-2013

Stabilește drept obiectiv promovarea educației incluzive, astfel încât nici un copil să nu fie exclus din procesul de învățământ, inclusiv copiii cu dizabilități. Printre acțiunile prioritare – reformarea sistemului de instituții rezidențiale prin promovarea politicilor și programelor de dezinstituționalizare a copiilor.

Sursa web: <http://gov.md/doc.php?l=ro&idc=445&id=2692>

Hotărârea Guvernului nr.194 din 18.03.2010 cu privire la aprobarea Planului de activitate al Guvernului pentru anul 2010

Stabilește, în pct.64, drept obiectiv promovarea educației incluzive pentru asigurarea accesului la studii de calitate pentru copii cu dizabilități, din familii social-vulnerabile și din mediul minorităților naționale.

Prevede:

- Reformarea instituțiilor rezidențiale;
- Crearea și dezvoltarea serviciilor sociale comunitare de protecție a copilului și familiei (case de tip familial) și a formelor alternative de protecție a copilului.

Sursa web: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=334058>

Practici naționale

Practicile de educație incluzivă în sistemul educațional din Republica Moldova sunt, în temei, cele inițiate și susținute în cadrul unor proiecte dezvoltate/implementate de organizații neguvernamentale cu activitate în domeniu (Centrul de zi „Speranța”, Asociația „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin”, „EveryChild”, „Lumos”, „CCF Moldova”, „Keystone”).

În majoritatea cazurilor, integrarea copiilor cu dizabilități/CES s-a făcut în lipsa reglementărilor oficiale (legale, normative) privind condițiile de incluziune, organizarea procesului educațional pentru această categorie de copii, promovarea și certificarea lor, instituirea serviciilor de suport, inclusiv a cadrelor de sprijin, asigurarea financiară a integrării și alte aspecte importante. Cu toate acestea, practicile inițiate de ONG-uri au creat premise pentru dezvoltarea unor modele instituționalizate de educație incluzivă.

Liceul „Pro Succes”, Chișinău

Integrează copii cu dizabilități locomotorii și intelectuale, parte din care în ciclul primar au fost școlarizați prin învățământ la domiciliu. În totalul contingentului de elevi, cca.11% sunt copii cu dizabilități/CES (1-4 copii per clasă). Numărul maxim al elevilor la clasă – 20.

Procesul educațional în cazul copiilor cu dizabilități/CES se organizează conform curriculei pentru învățământul general, dar în baza unui Plan Educațional Individualizat (PEI), elaborat pentru fiecare copil integrat.

Personal implicat – cadre didactice, 0,5 unitate psiholog, 0,5 unitate logoped, 4 cadre de sprijin. Deși sunt școlarizați copii cu dizabilități locomotorii, în cărucioare, aceștia nu sunt însoțiți de asistenți personali sau alt personal de sprijin. Cadrele de sprijin facilitează incluziunea școlară și asigură asistența psihopedagogică necesară incluziunii. Cadrele didactice au beneficiat de formări în domeniu.

Serviciile de sprijin – consiliere psihologică, servicii logopedice, kinetoterapie, terapie educațională și ocupațională – sunt acordate în cadrul Liceului, dar și în cadrul Centrului de zi „Speranța”.

În instituție au fost realizate adaptări arhitecturale: rampe de acces, bloc sanitar pentru copiii în cărucioare, bare de susținere, sală de resurse destinată activităților individuale, de recuperare.

Serviciile adiționale acordate copiilor cu CES, activitatea cadrelor de sprijin sunt achitate din contul Centrului de zi „Speranța” și din contul alocațiilor bugetare destinate învățământului la domiciliu.

Școala primară-grădiniță nr.120, Chișinău

Integrează copii cu dizabilități locomotorii și intelectuale. Aproximativ 7 la sută din copiii școlarizați în această instituție(185) sunt cu dizabilități/CES.

Elevii integrați studiază conform PEI, elaborat în baza curriculei generale adaptate particularităților de dezvoltare și cerințelor educaționale speciale ale copiilor.

Personal implicat – cadre didactice, 1 psiholog, 4 cadre de sprijin (remunerate din contul Centrului de zi „Speranța” – centru de integrare socială a copiilor cu dizabilități). Cadrele implicate în procesele de incluziune au parcurs programe de formare continuă în domeniu.

Servicii de suport – acordate de Centrul de zi „Speranța”, în baza unui plan de servicii personalizat: terapii logopedice, educaționale, psihologice, kinetoterapie; serviciu de transport adaptat.

Mediu fizic – sală de resurse, rampe de acces, bare de susținere, echipament de reabilitare fizică.

Asigurarea financiară a incluziunii copiilor cu dizabilități/CES se realizează în baza diferitelor proiecte, precum și prin redirectionarea resurselor financiare bugetare alocate învățământului la domiciliu.

Liceul Teoretic Ștefănești, Florești

Instituție de învățământ general care realizează incluziunea școlară a copiilor cu dizabilități/CES (11%) de circa 10 ani. Procesul de incluziune s-a efectuat paralel cu pregătirea treptată a instituției pentru realizarea unei integrări calitative.

Personalul didactic a fost încadrat în câteva serii de seminare și stagii de formare, s-au făcut adaptări arhitecturale, au fost elaborate planuri-tip și tehnologii didactice specifice.

Procesul de învățământ se organizează în conformitate cu curricula generală, în baza planurilor educaționale individualizate elaborate pentru fiecare copil cu CES, prin abordări individuale și prin aplicarea tehnologiilor didactice adaptate.

Personalul implicat: cadre didactice, psiholog școlar, cadre de sprijin.

Servicii de suport: consiliere psihologică, asistență psihopedagogică, terapii ocupaționale, reabilitare fizică.

Infrastructura instituției a fost adaptată la necesitățile copiilor cu dizabilități locomotorii, a fost dotat un centru de resurse, o sală multifuncțională de recuperare-kinetoterapie, alte spații dotate corespunzător cerințelor speciale ale copiilor integrați.

Liceul constituie o resursă metodică pentru dezvoltarea și promovarea educației incluzive în raionul Florești.

Liceul Teoretic Doroțcaia, Criuleni

Dezvoltă practici de educație incluzivă cu asistența A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” din Criuleni. Circa 6 % din totalul elevilor școlarizați în liceu sunt copii cu dizabilități.

Procesul educațional se realizează în bază de PEI.

Personal implicat: cadre didactice, 1 psiholog școlar, 2 cadre de sprijin (remunerate de A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin”).

Servicii de consiliere psihologică și asistență psihopedagogică.

Gimnaziul Măscăuți, Criuleni

Implementează practici incluzive cu asistența A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” din Criuleni pentru cca. 7 la sută din copiii cu CES școlarizați în această instituție. În instituție funcționează o clasă considerată incluzivă – clasa a III-a în care sunt integrați 6 copii cu CES. Serviciile de suport sunt acordate de 2 cadre de sprijin, remunerate din bugetul administrației publice locale.

În gimnaziu este amenajată o sală de ergoterapie dotată cu materialele și utilajele adecvate activităților realizate cu copiii cu CES.

Pe parcursul anului 2010, ca urmare a derulării reformei sistemului rezidențial de îngrijire a copilului, au fost înregistrate și alte practici de incluziune/reintegrare școlară a copiilor dezinstituționalizați în raioanele Florești, Ialoveni, Telenești, Orhei, Cahul, Dondușeni, Fălești etc., care, la această etapă, sunt sporadice și nu au caracter sistemic.

Pentru realizarea cu succes a unei incluziuni școlare veritabile și calitative, urmează a fi dezvoltate și oficializate modele de educație incluzivă care să asigure accesul nestingherit la educație al tuturor copiilor, în medii de învățare comune.

Referințe bibliografice:

1. Bolboceanu A. ș.a. Inclusiv EU. Studiul eficienței experiențelor de incluziune a copiilor cu CES, dezvoltate în instituțiile de învățământ general din Republica Moldova. Chișinău: Centrul de zi „Speranța”, Centrul de resurse pentru promovarea educației incluzive „Inclusiv EU”, Institutul de Științe ale Educației, 2010.
2. Danii A., Popovici D.-V., Racu A. Intervenția psihopedagogică în școala incluzivă. Chișinău: Tipografia Centrală, 2007.
3. Racu A., Popovici D.-V., Danii A. Educația incluzivă. Ghid pentru cadrele didactice și manageriale. Chișinău: Tipografia Centrală, 2010.
4. Vrajmaș T. Învățământul integrat și/sau incluziv. București: Aramis, 2001.
5. www.justice.md
6. www.oecd.org
7. www.un.org
8. www.unesco.org
9. www.unicef.org
10. www.worldbank.org

Contacte

Str. Mitropolit Bănulescu Bodoni, 14/1
Chişinău, Moldova MD-2012
Tel.: +373 22 210 240, +373 22 232 632
Fax: +373 22 210 240
E-mail: office.moldova@lumos.org.uk
Website: www.lumos.org.uk